

В.О. ЯЦІЙ
(Київ)

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ТОПОНІМІЄЮ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ (МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА)

УДК 811.161.2'373.21

Яцій В.О. Із спостережень над топонімією Івано-Франківщини (матеріали до історико-етимологічного словника); 9 стор.; кількість бібліографічних джерел – 39; мова українська.

Анотація. У статті розглянуто фрагмент історико-етимологічного словника ойконімів Івано-Франківської області. Крім етимологічних пояснень, кожна словникова стаття містить низку важливих історичних фіксацій оніма, що робить дослідження актуальним для використання під час укладання загальноукраїнського словника ойконімів України.

Ключові слова: антропонім, апеллатив, ойконім, онімізація.

Resume: In the article a fragment of historical-etymological dictionary of Ivan-Franko oblast oiconyms. The each article of this one contains both etymological explanations and raw of the historical fixations (that is useful for concise oiconymic dictionary of Ukraine compilation).

Key words: antroponym, appellative, oiconym, onymisation.

Бáбин назва села в Косівськ. р-ні. Давнє поселення. Поблизу збереглися залишки городища IX-XII ст. [13, с. 394]. Історична назва *Бабин Городський* [13, с. 394], 1408 р. [24, с. 43; 15, с. 52], *Бабин (Babin)*, 1785-1788 рр., 1819-1820 рр. [14, с. 18], *Babin*, 1880 р. [38, I, с. 72]. Ойконім пов'язаний із місцевим однойменним гідронімом *Бáбин* (бас. Дунаю) (пор. *Babin*, 1880 р., *Babin* (albo *Babyn*), 1884 р. [38, I, с. 73; X, с. 61]) [28, с. 26]. Щодо самого оніма *Бáбин*, то він похідний від антропоніма *Баба* (с укр. *баба* 1) жінка, баба (дещо зневажливо); 2) стара тощо [26, с. 1, 12, 13]) + посесивний суфікс *-ин*, пор. укр. *Баба* [34, с. 216], ст.-рос. Князь Івань *Баба*, 1424 р. [31, с. 33], рос. *Баба* [18, с. 28], блр. *Баба* [3, с. 27] та ін.

У старій назві диференційний член указує на локальну особливість населеного пункту * поселення, розташоване коло міста (*гóрода*). З-поміж слов'янських топонімів пор. ще *Бабин* (11) назви поселень у колишній Галичині, а також у Волинській та Київській губ. [37, I, с. 216], *Бабин* (4), *Бабина*, *Бабина Долина*, *Бабине* (4) сучасні ойконіми в Україні [33, с. 364], *Бáбине* гелонім у Волинській обл. [29, с. 8] тощо.

Бáня-Берéзів ойконім у Косівськ. р-ні. Давнє поселення. Тут знайдено кам'яні знаряддя праці доби міді та ін. [13, с. 376]. В історичних документах згадане як *Vania Berezowska* під 1638 р. [25, с. 48; 7, с. 11]. Воно ж: *Баня*

Березівська (*Bańki Berezowskie, Bania Berezowska*), 1785-1788 pp., 1819-1820 pp. [14, с. 21], *Bania Berezowska*, 1880 p. [38, I, 98-99] і *Баня-Березів*, 1947 p. [7, с. 11]. До XVII ст. існувало одне село *Березів*. Розростаючись, поселення поділилося на частини: східну *Долішній* (тепер *Нижній Березів*), західну *Вижній* (тепер *Верхній Березів*), а та територія, де були соляні джерела, т. зв. бані, отримала найменування *Баня-Березів* [13, с. 376]. Перший компонент складеної назви *Баня* лексико-семантичного утворення від апелятива *баня*, пор., наприклад, укр. *ба́ня* 1) солеварня, солеварний завод; 2) мінеральне лікувальне джерело [26, I, с. 27], діал. (гуц.) т. с.; каменоломня [9, с. 144], (пд.-карп.) шахта; купало, лазня [2, с. 32] та ін. Додамо, що цей регіон славився видобуванням солі, для чого робили т. зв. бані [див., наприклад: 13, 12, 206, 323, 376]. Пор. ще нп: *Bania Kotowska, Bania Świrska, Bania Stara* у колишній Галичині [37, I, с. 261], сучасне укр. *Баня* (Львівська обл.) [32, с. 298].

Друга частина складеної назви поселення неоднозначна. Компонент *Березівська* (пізніше *Березів*) М.Л. Худаш, Д.Г. Бучко та ін. кваліфікують як похідний від ОН *Бере́за*, мотивуючи це тим, що в окремих західно-українських регіонах тенденція утворення ойконімів на *-ів* від антропонімів-іменників I відміни на *-а* відоме явище [36, с. 27, 192, 377]. Пор., наприклад, ст.-укр. Васко *Бере́за*, 1495 p. [31, с. 47], “Fedko Bereza z Варцзупієс”, 1734 p. [1, с. 75], *Бере́за* поширене сучасне українське прізвище [30, с. 64] і под. Погоджуючись із цією версією, не заперечуємо й можливості мотивованості досліджуваного топоніма відпрізвиськовим антропонімом **Бере́з* (< укр. діал. (поліськ.) *бе́рез* береза, гілки якої ростуть угору [20, с. 31]) + посесивний суфікс *-ів*. Складник ойконіма *Березів* можна також розглядати як коротку форму прикм. *березів* ~ *березовий* вкритий *березами*, який має *березові* зарослі [7, с. 14]. Щодо цього пор. ще *буків* ~ *буковий*, *дубів* ~ *дубовий* та ін.

Барвінків поселення у Верховинськ. р-ні. Об'єднане з нп *Білоберізка* [13, с. 131]. В історичних джерелах відоме як: *Varwina*, 1481-1487 pp. [36, с. 19], *Verwinkowa*, 1717 p., 1785-1788 pp., *Бервінкова*, 1899 p. і *Барвінків*, 1947 p. [7, с. 12; 36, с. 19]. М.Л. Худаш зауважує, що рання назва поселення *Барвіна* перетворена спочатку в *Барвінкова*, а потім у *Барвінків* не без впливу народної етимології та звязку з апелятивом, у випадку з *Бервінкова* з діалектизмом *бервінок*, а *Барвінків* із теперішнім літературним варіантом *барвінок*, очевидно, під впливом топомоделей на *-ова*, *-ів* [36, с. 19]. На нашу думку, нова назва похідна від ОН *Барвінок* (< укр. *барвінок* (росл.) барвінок, гріб-трава [26, с. 1, 29]), оформленої суфіксом належності *-ів*, пор., наприклад, антропоніми: ст.-укр. Иляшъ *Барвинокъ*, 1649 p. [23, с. 36], *Барвинок* сучасне українське прізвище [21] та ін. Щодо топонімного контексту пор. ще сучасні укр.: *Барвінки*, *Барвінкове* (6), *Барвінок* (6),

Барвінищина поширені назви поселень в Україні [33, с. 365], (похідне) *Барвінкуватий Верх* (*Barvinkowatyj Verx*, 1939 р.) оронім, засвідчений у Рожнятівському р-ні [6, с. 18]; гідроніми: р. *Барвників Яр* (зафіксований у Київській обл.), пот. *Барвінкуватий* (Івано-Франківська обл.) [28, с. 34] тощо.

Вербілівці назва села в Рогатинськ. р-ні. Давнє поселення. Поблизу знайдено камені знаряддя доби пізнього палеоліту [13, с. 474]. Відоме з 1432 р. [25, с. 43]. Воно ж: *Wyrzbolowcze*, 1433 р. [35, с. 55 – 56], *Вербілівці* (*Wierzbołowce*), 1785-1788 рр., 1819-1820 рр. [14, с. 50]. Найімовірніше, що це онімизований катойконім, пор., наприклад, *вербілівці* група людей, що прибула з нп **Вербілів* чи **Вербілівка*. Або ж це форма множини від відпрізвиськового антропоніма **Вербілі(о)вець* дериват від ОН **Вербілі(о)в*, оформленої суфіксом *-ець*, пор. укр. діал. *вербіло* людина високого зросту [12, с. 36] (▷ укр. Федка *Вербіло*, 1666 р. [10, с. 128], *Вербіло* сучасний антропонім [16, 209], болг. *Върбил* антропонім [11, с. 58] та ін.).

Глушків ойконім у Городенківськ. р-ні. Давнє поселення. На території села знайдено знаряддя праці доби бронзи [13, с. 183]. Обеднане з нп *Черня'тин* [13, с. 183]. Існувало в 1472 р. [25, с. 42]. Воно ж: *Hłuszkow*, 1564-1566 рр. [36, с. 73], *Holusków*, 1565 р. [38, XV, с. 508], *Hłuszkow*, 1765 р. [36, с. 73], "... osiadłość *Głuszkowa*", 1768 р. [4, с. 63], *Глушків* (*Głuszków*), 1785-1788 рр. [14, с. 80], *Głuszków*, 1881 р. [38, II, с. 617; XV, с. 508] та *Глушків*, 1914 р. [4, с. 63]. На думку М.Л. Худаши, ойконім пов'язаний із ОН *Глушко* (◁ укр. *глушко* глухий чи той, що недочуває) демінутивом на *-к-о* від ОН *Глухъ* [36, с. 73]. Ми погоджуємося з тим, що найменування поселення мотивоване відпрізвиськовим антропонімом *Глушко* (◁ укр. *глушко* глуха людина [26, I, с. 292]) + посесивний суфікс *-ів*. На вірогідність існування такої особової назви вказують: сучасне укр. *Глушко* [17, с. 218], ст.-рос. *Глушко* Андрей, поч. XVII ст. [5, с. 79], блр. *Глушко* [36, с. 73], ст.-пол. *Głusko*, 1321 р. [39, II, с. 133] та ін. Стосовно співвідносних топонімів додамо ще місцевий оронім *Глушківські скелі* (група вапнякових скель) [6, с. 71], *Глушки* (Київська обл.) поселення [4, с. 63], *Глушківка* назва села в Харківській обл. [33, с. 379].

Дегова село в Рогатинськ. р-ні. Обеднане з нп *Приозерне* [13, с. 478]. Відоме як: *Dehowa*, 1453 р. [19, с. 98], *Дегова* (*Dehowa*), 1785-1788 рр., 1819-1820 рр. [14, с. 96] та "... *Dehowa* ob. *Dechowa*", 1880 р. [38, I, с. 948]. Важко погодитися з М.Л. Худашем, який мотивує антропонім **Дег* скороченням варіантом апелятива *дягель* трав'яниста медоносна рослина родини зонтичних з дрібними зеленувато-білими квітами, зібраними в зонтики [36, с. 98]. Імовірніше, що ойконім похідний від особової назви прізвиськового походження **Дег* + суфікс належності *-ов-а* (первісно *Дегова* земля, садиба, оселя тощо). Пор. ОН: укр. *Дегич* ◁ *Дег(-а)* [36, с. 98], ст.-пол. *Albertus Dego*, 1499 р. [39, I, с. 466] і под.

Жабокруки назва села в Тлумацьк. р-ні. Давнє поселення. Поблизу знайдено речі епохи пізньої бронзи [13, с. 605]. Об'єднане з нп *Хотимі́р* [13, с. 605]. Історично зафіксоване вже як: *Žabokruki*, 1374 р. [22, с. 161], *Zabokruky*, 1374 р., "... Boncone de Szabokruc", 1390 р., "... *Zabokruki* ad Chocimir", 1475 р. [4, с. 71], *Жабокруки (Žabokruki)*, 1785-1788 рр., 1819-1820 рр. [14, с. 111], *Žabokruki*, 1880 р., 1895 р. [38, I, с. 601; XIV, с. 719] та *Жабокруки*, 1886 р. [4, с. 71]. Д.Г. Бучко розглядає цей ойконім як онімізацію словосполучення *жаб'ячі круки, кряки*, тобто назва місцевості, *"*де крукали, крякали* (а не кумкали) жаби". Дослідник підтверджує це й тим, що населений пункт лежить коло мокрих лук на пот. Хотимирка [4, с. 71]. Найімовірніше, це множинна форма від незафіксованого антропоніма прізвиськового походження **Жабокрук* (первісно *жабокруки*: рід *Жабокрука*). Щодо лексичних і структурних паралелей додамо ще укр. *Жабукруки* (пор. "... *wzgórze Żabokruków*", 1880 р. [38, I, с. 601]) сучасна назва місцевого пагорба [6, с. 109].

Закерничне село в Рожнятівськ. р-ні. Об'єднане з нп *Перегінське* [13, с. 495]. Ойконім утворений унаслідок субстантивзації прикм. *закерничний* (літ. *криниця* (звукосполуки *ри / ер* наслідок метатези в кореневих морфемах) ~ укр. діал. *керниця*, пор. кіровогр. *керніця* криниця, *кирніця* 1) глибока яма для добування води з водоносних шарів землі; 2) джерело; 3) яма у ріці [8, 92]) у сер. роді (первісно *Закерничне* те, що розташоване за *Керничним / Криничним*, наприклад, поле, дворище, село тощо: гідроніми *Великий Кернічний* та *Малій Кернічний* потоки у Верховинському р-ні [28, с. 91, 345]), або ж префіксом *За / за* та (контактним) (мікро)топонімом *Керниця / Криниця* (пор. сучасні нп укр.: *Керниця* (Львівська обл.), *Закриничне* (Хмельницька обл.) [33, с. 389, 395]) і под.

Кадобна ойконім у Калуськ. р-ні. Давнє поселення. Поблизу села знайдено крем'яні знаряддя праці доби міді [13, с. 271]. Об'єднане з нп *Кропивник* [13, с. 271]. В історичних документах згадане з 1630 р. [25, с. 49]. Пізніше: *Кадобна (Kadobna)*, 1785-1788 рр., 1819-1820 рр. [14, с. 137], "... *Kadobna* albo *Kadobne*", 1882 р. [38, III, с. 661]. Назва поселення результат субстантивзації прикм. *кадобна* у жін. роді (~ укр. *кадіб* 1) велика посудина, яку використовують для зберігання збіжжя чи борошна, капусти тощо; 2) квасильний чан для обробітку шкіри; 3) частина дерев'яного пня, порожня в середині, яка встановлюється у джерело замість колодяжного зрубу [26, с. 2, 206], (бук.) *кадіб, кадуб* 1) польова криниця; 2) місцевість із багатьма джерелами води [27, с. 181 – 182]).

Література

1. Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов [...]. – Киев, 1876. – Ч. III. – Т. 3. – 897 с.
2. Бевка О. Словник-пам'ятник: Діалектний словник села Поляни Мараморошського комітату. – Ніредьгаза, 2004. – 178 с.
3. Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. 2: Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексикі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – 506 с.
4. Бучко Д.Г. Походження назв населених пунктів Покуття: монографія. – Львів: Світ, 1990. – 144 с.
5. Веселовский С.Б. Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии. – М.: Наука, 1974. – 382 с.
6. Габорак М. Назви гір Івано-Франківщини: Словник-довідник. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. – 352 с.
7. Габорак М. Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля): Історико-етимологічний словник. – Івано-Франківськ: ОШПО; Снятин: ПрутПринт, 2007. – 200 с.
8. Громко Т.В., Лучик В.В., Поляруш Т.І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. – К.; Кіровоград: РВГІЦ КДПУ, 1999. – 224 с.
9. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження / Ред. кол.: Ю.Г. Гошко та ін. – К.: Наукова думка, 1987. – 471 с.
10. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-XVII ст. – К.: Наукова думка, 1988. – 172 с.
11. Заимов Й. Български именник. – София: Издателство на българската академия на науките, 1988. – 310 с.
12. Іліаді О.І. Етимологічне гніздо з коренем **ver-* у праслов'янській мові: Монографія. – К.; Кіровоград: ДЛАУ, 2001. – 162 с.
13. Історія міст і сіл Української РСР: Івано-Франківська область / Ред. кол.: О.О. Чернов (голова), Т.В. Бернацек, І.К. Васюта та ін. – К.: Гол. ред. Української радянської енциклопедії, 1971. – 639 с.
14. Йосифінська (1785-1788) і Францисканська (1819-1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів / Відп. ред. П. Захарчишина; Склали: П. Пироженко, В. Сіверська. – К.: Наукова думка, 1965. – 356 с.
15. Кащисин Й., Кащисин О., Зайшлий М. Слово про рідний Войнилів. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – 136 с.
16. Книга памяти Украины: Кировоградская область / Рук. И.А. Герасимов. – Кировоград: Государственное Центрально-Украинское издательство, 1995. – Т. 2.
17. Книга памяти України: Львівська область: У 4-ох томах. – Львів: Память, 1995. – Т. 1 – 536 с.
18. Кондратьева Т.Н. Метаморфозы собственного имени. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1983. – 110 с.
19. Котович В.В. Ойконімія Рогатинщини // Студії з ономастики та етимології. 2004 / Відп. ред. О.П. Карпенко. – К.: Науково-видавничий центр НБУВ, 2004. – С. 96-107.
20. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К.: Наукова думка, 1974. – 260 с.

21. Ономастична картотека Інституту української мови НАН України.
22. Редька Я.П. Реконструкція ойконімійної системи Львівської землі Руського воєводства кінця XIV ст. // Студії з ономастики та етимології. 2005 / Відп. ред. В.П. Шульгач. – К.: Видавничий дім “Академперіодика” НАН України, 2005. – С. 153-170.
23. Реєстр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту / Підгот. до друку: О.В. Тодійчук (гол. упоряд.), В.В. Страшко, Р.І. Осташ та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – 592 с.
24. *Сіреджук П.* З хроніки заселення Галицької Гуцульщини // Історія Гуцульщини / Гол. ред. М. Домашевський. – Львів: Логос, 1999. – Т. IV. – С. 124-151.
25. *Сіреджук П.* Першовитоки Прикарпаття // Красназнавчий збірник на пошану Богдана Гаврилівича / Голова ред. кол. В. Грабовецький. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2003. – С. 41-55.
26. Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – К.: Наукова думка, 1996-1997. – Т. 1-4.
27. Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.
28. Словник гідронімів України / Ред. колегія: А.П. Непокупний, О.С. Стрижак, К.К. Цілуйко. – К.: Наукова думка, 1979. – 783 с.
29. Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / За ред. О.П. Карпенко. – К.: Обереги, 2004. – 448 с.
30. Телефонний довідник: Радехів 2003. – Червоноград: Панорама, 2003. – 120 с.
31. Тупиков Н.М. Словарь древнерусских личных собственных имен. – СПб.: Типография И.Н. Скороходова, 1903. – 857 с.
32. Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 р. / Упор. Д.О. Шелягін; Відп. ред. В.І. Кирненко. – К.: Вид-во політичної літератури України, 1973. – 816 с.
33. Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 р. / Відп. ред. В.І. Кирненко, В.І. Стадник. – К.: Головна редакція УРЕ, 1987. – 504 с.
34. *Худащ М.Л.* З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – 236 с.
35. *Худащ М.Л.* Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів: Утворення від словянських автохтонних відкомпонітованих скорочених особових власних імен. – К.: Наукова думка, 1995. – 363 с.
36. *Худащ М.* Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів). – Львів: ПТВФ “Афіша”, 2004. – 536 с.
37. Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. – Wiesbaden: Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1962-1980. – Bd I – X.
38. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Pod red. F. Sulimierskiego. – Warszawa: Nowy Świat, 1880-1902. – Т. I – XV.
39. Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. W. Taszyckiego. – Wrocław etc.: Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk, 1965-1985. – Т. I – VII.